

נצבים

שכינה שרוי' עם ישראל בצרת גלותם, וכשנגאלין הכתיב גאולה לעצמו שהוא ישוב עמהם.

דארף מען פארשטיין:

(א) אין פ' שמות' האט שוין רש"י מפרש געווען, אז דאס וואס דער אויבערשטער האט זיך באוויזן צו משה רבינו, מתוך הסנה, איז עס משום עמו אנכי בצרה. איז ווי זאגט רש"י דא אז מען לערנט ערשט אפ "מכאן" אז די שכינה איז שורה עם ישראל בצרת גלותם — בעת מען ווייסט עס שוין פון פ' שמות?

(ב) "עמו אנכי בצרה" איז דאך א בפירוש'ער פסוק, דארף מען דאך דאס ניט אפ לערנען "מכאן" פון א דיוק אין אן אנדער פסוק?

(ג) אין פסוק "ושב הוי' אליקיד" שטייט בלויז אז דער אויבערשטער קערט זיך אום פון גלות. וואו געפינט רש"י אין דעם פסוק די הדגשה

הפשוט ד'ושב ה"א את שבותך" הוא — שייב את בני ישראל, אלא שבוה שאומר "ושב גוי" (ולא "והשיב") מלמד הכתוב (ענין נוסף) שהקב"ה ישוב עמהם.

ו"ל, שזהו גם הטעם מה שרש"י כותב "הי' לו לכתוב והשיב את שבותך" — ואינו כותב "ולא והשיב את שבותך" (וע"ז שכר' תב ב' תבא כו, ב: "ולא כל ראשית", ובפרט שגם בספרי ומגילה שם: "והשיב לא נאמר") — כי מרמז בזה, שגם לפי המסקנא הפי' ד'ושב" כולל גם "והשיב", ולכן "הי' לו לכתוב והשיב כו".

(ג, ב.)

(8) תהלים צא, טו.

(8*) ואם אין הפסוק "עמו אנכי בצרה" מספיק — הר"ל לרש"י בשמות (שם) לומר "מכאן למדנו כו".

א. אויף "ושב הוי' אליקיד את שבותך", פרעגט רש"י "הי' לו לכתוב והשיב את שבותך". וואס די כוונה אין דער שאלה איז (א) אז אנשטאט "ושב" האט געזאגט שטיין "והשיב", און (ב) צוליב וואס שטייט "הוי' אליקיד": עס שטייט דאך ערשט אז די הקדמה וטיבה פון דעם "ושב" — מוז זיין "ושבת עד הוי' אליקיד", מדה כנגד מדה: דורך "ושבת (עד ה"א)" קומט "ושב גוי", איז דאך מובן אז דער "ושב" (אדער "והשיב") גייט עס אויף דעם (עד) "הוי' אליקיד" — דעם אויבערשטן? און רש"י ענטפערט: "רבותינו למדו מכאן כביכול שה"

(1) פרשנו ל, ג.

(2) ועפ"י מובן (א) מה שרש"י מעתיק לא רק תיבת "ושב" אלא גם התיבות של אחרי' (וראה שוה"ג להערה 30). (ב) מה שכותב בקושייתו "הי' לו לכתוב והשיב את שבותך" (ובפרט שגם בספרי (בהעלותך י, לה, מסעי לה, לד) וגמרא (מגילה כט, א) אמרו רק "והשיב לא נאמר" (*). (ג) מה שמשמשים בקושייתו התיבות "הוי' אליקיד" (ולא רמזם אפילו בתיבת "גוי") — אף שמעתיק התיבות "את שבותך" שלאחריהן.

(3) ל, ב.

(4) משא"כ במה שנאמר בהפרשה כו"כ פעמים לאח"י "הוי' אליקיד".

(5) ראה ספרי שם. מגילה שם. (אבל ראה לקמן הערה 11).

(6) מ"ש "רבותינו למדו כו" — כי פי'

(*) בספרי מסעי שם מסיים: "אלא ושב הוי' אליקיד" (ובבהעלותך: "ושב הוי'"). אבל תיבות אלו מעתיק ב"אלא כו" ולא ב"לא נאמר". משא"כ בפרש"י, שמעתיק זה ב"הי' לו לכתוב". ומה שמוסיף זה בספרי ב"אלא כו", י"ל, שזה בכדי להדגיש יותר הענין ד'כשהם חוזרים שכינה עמהם".

להיות אחוז בידיו ממש איש איש ממקומו כענין שנאמר ¹³ ואתם תלוקטו לאחד אחד בני ישראל. ואף בגליות שאר האומות מצינו כן שנאמר ושבתי את שבות בני עמון" ¹⁴.

דאָרף מען פאַרשטיין:

(א) צוליב וואָס דאָרף רש"י אַנקומען צו צוויי פירושים ¹⁵?

דאָס וואָס רש"י באַגנוגנט זיך ניט מיטן "ועוד י"ל", קען מען לכאורה מסביר זיין: פון דעם לשון "ושב הוי' אלקיך" (אז דער אויבערשטער וועט זיך אומקערן כביכול פון גלות) איז משמע, אז ער געפינט זיך כביכול אין גלות אויך פאַר דעם זמן פון "ושב" ¹⁶ — ניט בלויז וואָס ער וועט

"שהשכינה שרוי' עם ישראל בצרת גלותם"? פון דעם פסוק וייס מען נאָר אז שכינה עממה"י, אָבער ניט אז דאָס איז עממה בצרה — וואָס דאָס ווערט געזאָגט אין פסוק "עמו אנכי בצרה" אָדער בפסוק "בכל צרתם לו צר" ¹⁷?

(ד) לאַהרי ווי רש"י זאָגט "שהשכינה שרוי' עם ישראל בצרת גלותם", איז דאָך שוין במילא פאַרשטאַנדיק אז בשעת די אידן גייען אַרויס פון גלות גייט אַרויס פון גלות אויך די שכינה"י. צוליב וואָס דאָרף רש"י מפרט זיין "וכשנגאלין כו' ישוב עמהם"?

(ה) ווען רש"י וויל עס שוין זאָגן בפירוש (הגם ס'איז לכאורה מובן מעצמו) בכדי צו פאַרשטייטן דעם לשון "ושב הוי' אלקיך" ¹⁸ — האָט ער געדאַרפט בלויז זאָגן "וכשנגאלין ישוב עמהם". וואָס מיינט ער מיטן לשון "הכתיב גאולה לעצמו"?

ב. דערנאָך איז רש"י ממשיך: "ועוד יש לומר שגדול יום קבוצ גליות ובקושי כאילו הוא עצמו צריך

(9) וכשטחיות לשון הלימוד מכתוב זה במגלה שם.

(10) ישע"י סג, ט. וכדחז"ל על ב' הכתובים (תענית טז, א).

(11) בספרי ומגילה שם, נלמדים ב' ענינים אלו — גלו שכינה עמהם; כשהן עתידין להגאל שכינה עמהם — מפסוקים שונים. ומה משמע שהם ב' ענינים שונים (ראה חזקוני מהרש"א למגילה שם). אבל כפרש"י עה"ת, מכיון שגם מה ששכינה שרוי' עם ישראל בצרת גלותם נלמד מכאן — הרי זה לכאורה ענין אחד.

(12) אבל דוחק הוא, כי כיון ש"וכש" נגאלין כו' ישוב עמהם" מובן מעצמו (ממה שמפרש רש"י לפניו "שהשכינה שרוי' עם ישראל בצרת גלותם", הרי מובן במידה גם התירוץ על קושייתו "הי' לו לכתוב והשיב את שבותך".

(13) ישע"י כו, יב.

(14) כן הוא בדפוס הראשון. בפ"י ג"א. ש"ח (השלם, אבל בהמקור הנדפס בחומש נשמט כל הקטע) ועוד. וכבר העירו במפרשי רש"י, שבכתוב מצינו: ושבתי את שבות מצרים (ירמ' מח, מז) ושבתי את שבות מצרים (יחזקאל כט, יד) — וכ"ה בכמה דפוסים רש"י; ובנוגע לבני עמון: אשיב את שבות בני עמון (ירמ' מט, ו).

(15) במשכיל לדוד כאן, שמה שזוקק רש"י לב' הפירושים הוא, לפי שבכתוב כאן נאמר "ושב" ב' פעמים — "ושב הוי' אלקיך גוי' ושב וקבצך גוי'" — ולכן מפרש "חד לעצמו וחד לישראל". עיי"ש.

אבל ממה שרש"י אינו מעתיק "ושב" השני, ואינו מרמזו אפילו ב"גוי", מוכרח שב' הפירושים הם ב"ושב הראשון".

(16) ובפרט, שמכיון שנאמר "ושב" (ולא "והשיב") ה"א את שבותך" [צ"ל, שפירוש "את שבותך" (לפי הענין הנרמז ב"ושב") הוא כמו "עם שבותך". וא"כ], מסתבר לומר ש"ושב ה"א" הוא דוגמת "שבותך", השבה מגלות. וראה לקמן בפנים. [ובפרט באם נאמר שרש"י ס"ל שפירוש "שבותך" הוא מלשון "שבי" (כפי המצודות — מפשטני ג"ך — ירמ' שם ובכ"מ); אבל דוחק גדול הוא, כי באם "ושב" ו"שבותך" הסמוכים אין פ' שווה — הי' רש"י מפרש זה].

(ג) די קשיא איז נאך שטארקער: בכדי צו ברענגען אַ רא׳ אָ דער אויבערשטער וועט אַרױסנעמען פון גלות יעדערן באַזונדער, איז גענוג ווען רש״י זאָל ברענגען די ווערטער „ואתם תלוקטו לאחד אחד“ — אָן דעם סיום פון די ווערטער „בני ישראל“. איז דאָך דערפון קענטיק, אָן ער וויל דערמיט מדגיש זײַן אַז דאָס וואָס „אוחז בידיו ממש איש איש ממקומו“ האָט אַ שייכות אויך צו „בני ישראל“

[וואָס אַזוי איז אויך משמע אין אונזער פסוק „ושב הוי' אלקיך“ (לויטן צווייטן פירוש): דאָס וואָס „אוחז בידיו ממש איש איש כו'“ — „ושב“ — איז עס דערפאַר ווייל הוי' איז אלקיך — דיין גיט²⁰].

היינט ווי זאָגט רש״י גלייך נאָך דעם „ואף בגליות שאר האומות מצינו כן כו'“?

(ד) וואָס איז דאָ נוגע די גאַנצע ארכיות ובמילא דאָרף מען בריינגען ראיות פון נביאים וכו'?

(ה) וואָס מיינט רש״י מוסיף זײַן מיט זאָגן „מנחם“²¹, ניט „בידיו“ סתם ווי ער זאָגט בפירושו ב' ואתחנן²²?

ג. דעם ביאור בכל הנל וועט מען פאַרשטיין בהקדם וואָס מען געפינט

לא שייך חלילה לומר שהשכינה עמהם.
אבל לפי קשה: איך למדו רבותינו מכאן (גם באם ה' נאמר „ושב“ רק פא — ראה לעיל הערה 15) שהשכינה שרוי עם ישראל בצרת גלותם?

(20) ומה שלמדו מכאן ששכינה שרוי עם ישראל בצרת גלותם (ראה לעיל הערה 17) — אף שגם לפי ה"עוד יל" מובן הדיוק „הוי' אלקיך“ — ראה לקמן הערה 40.

(21) משא"כ בפרש"י ר"פ וישלח.

(22) ה. לא.

קומען אַהין אין דעם „יום קיבוץ גליות“ בכדי אַרױסצונעמען פון דאָרט די אידן — און דעריבער דאָרף ער אַנקומען צום פירוש „שהשכינה שרוי עם ישראל בצרת גלותם כו'“²³;

ס'איז אָבער ניט מובן: וואָס דאָרף רש״י אַנקומען צו „ועוד יל כו'“ און ס'איז אים ניט גענוג דער פירוש וואָס ער זאָגט פריער²⁴?

(ב) אין פסוק דאָ רעדט זיך וועגן דער גאולה פון אידן. וואָס איז רש״י מסיים „ואף בגליות שאר האומות מצינו כן כו'“²⁵?

(17) אבל מה שנאמר „ושבתי“ גם בגל-
יות שאר האומות (שאין שייך חי' לומר ששכינה עמהם), מוכח שהלשון „ושב“ שייך גם כשאין הוא עצמו נמצא בגלות ורק שבא לשם להשיב את שבותך (ופי' „את שבותך“ לפי' הוא כפשוטו, ולא עם שבותך). ומה שזוקק רש״י לפי' הראשון [ועד — שפי' השני כותב לאחרונה וגם בלי „ועוד יל“ — ראה להלן הערה 38] הוא — כי ממ"ש ושב הוי' אלקיך משמע, שהטעם להענין הגרמו „ושב“ (ולא והשיב) הוא — (לפי ש) „הוי' אלקיך“, והרי הענין דגדול יום קיבוץ גליות הוא גם „בגליות שאר האומות“. וראה לקמן הערה 20. ועפי"ז יומחק מה שרש"י כותב „עם ישראל“ ולא „עמהם“ (18) ואין לומר, שמה שרש"י אינו מס' תפק בפירושו הראשון הוא, כי לפי פי' זה הול"ל בכתוב „עם שבותך“: (א) גם לפי פי' הא', הענין שהקב"ה ישוב עמהם הוא רק מה שהכתוב מזמננו בלשון „ושב“, אבל עיקר פירוש הכתוב הוא — שהוי' אלקיך ישיב את שבותך (כנ"ל הערה 6). (ב) לעיל (כט, יח) נאמר „למען ספות הרוה את הצמאה“, ופירושו הוא (רש"י שם) „עם המזיד“. ובפרש"י שם כותב „עם המזיד“ דרך אגב ולא בסגנון של חידוש. (19) במשכיל לדוד כאן, שכונת רש"י בזה היא להוכיח, שמכיון שגדול יום קיבוץ גליות כו', שייך לומר „ושב“ (ולא „והשיב“) גם באם לא היתה השכינה עם ישראל בצרת גלותם. ועל זה באה הראי' מ„ושבתי את שבות בני עמון“, אף ש„וואי

לערנט פריער ביי גלות מצרים — דער ערשטער (און שרש²²) פון אלע גליות — „והי' אליקים עמכם“²³. ובדוגמא צו דעם איז אויך דאס וואָס כשנגאלין — „שכינה עמהם“.

אָבער עס איז פאַרשטאַנדיק, אַז דער ענין קען ניט האָבן אַ שייכות צום תוכן הפסוק „ושב הוי' אליך את שבותך“ (און ניט „עמך“ וכיו"ב): דער לשון (אַז דעם אויבערשטנס „ושב“ איז את שבותכם (מיט דיין שבות — אומקע־רונג פון גלות)) ווייזט, אַז פאַר דער גאולה איז ער [באַגרענעצט כביכול אין די ארצות הגוים, און במילא] פאַר־וואַגלט אַך פאַרטריבן כביכול פון זיך „היים“²⁴; דער ענין אָבער וואָס ער געפינט זיך מיט אידן אין גלות צו אויסהיטן זיי פון די „שבעים זאבים“ מיינט גאַר פאַרקערט! ער געפינט זיך דאָרט אויף זיי אַרויסצוהעלפן, און ער אַליין איז אַוודאי ניט אין „גלות“.

(28) שלכן בירידה למצרים הייתה צ"ל ההבטחה „גם עליה“ — מן ד' גליות (רש"י שבת פט, ב — ד"ה ארד). וראה רד"ה קול יודי תש"ט ובתוסמן שם.

(29) ויחי מה, כא. וגם בנוגע לשאר הגליות כתיב (ואתחנן שם) „לא ירפך מלהחזיק בך בידיו“ (שוהו בדוגמת „אוחז בידיו“ שבפרש"י דידן).

(30) שלכן מעתיק רש"י גם „את שבותך“* — כי מלשון זה מוכח (ראה לעיל הערה 16) „שהשכינה שרוי' עם ישׁ־ראל בצרת גלותם“, ולא רק חגמת „והי' אליקים עמכם“ שנאמר בבי גלות מצרים. וראה לקמן הערה 37.

(*) אבל אין לומר, שמכיון שבקושייתו כותב „הי' לו לכתוב והשיב את שבותך“, ע"כ מעתיק תיבות אלו (את שבותך) לפני פירושו (ראה לעיל הערה 2) — כי מצד הקושיא מספיק שיכתוב „והשיב את“, או בחוספת „גו'“.

ביי יעדערן פון די אבות²², אַז דער אויבערשטער איז מיט אים געווען. וואָס דער ביאור פון דעם בפשטות איז: היות ווי די הנהגה שלמעלה מיט די אבות איז געווען אין אַן אופן פון למעלה מהטבע, ביז — אַז אַלע האָבן געזעען אַז זייער הצלחה קומט פון אויבערשטן²³, דעריבער²⁴ איז דער פסוק מדגיש, אַז דער אויבערשטער איז געווען מיט זיי (הגם ער איז דאָ אומע־טום — בשמים ממעל ועל הארץ מת־חת²⁵ — כמ"ש²⁶ „את השמים ואת הארץ אני מלא“), וואָס מיינט, אַז מיט זיי איז ער געווען בגילוי, און ער באַשיצט זיי, איז זיי מצליח א.א.וו.

דאָס זעלבע איז בנוגע צו אידן, אויך²⁷ בזמן הגלות: מצד דעם וואָס אַלע זעען ווי דער אויבערשטער גיט אויף זיי אַכטונג — כבשה אחת בין שבעים זאבים והיא משתמרת²⁸, באַ־ווייזט עס אַז דער אויבערשטער איז מיט די אידן (ווי מ'האָט שוין גע־

(22) וירא כא, כב. תולדות כו, ג. שם, כת. ויצא כח, טו.

(23) וירא שם. תולדות שם, כת.

(24) ראה רש"י וירא שם.

(24*) ראה דברים ד, לט. פרש"י שם ד, לה. והוא פשוט כ"כ — ער שאין רש"י צריך לפרש הפי' ד„ומפניך אסתר“ (בראשית יד, יד). ולכן מוציא רש"י „על פני“ (יתרו כ, ג) מפשוטו „כל מקום“ — ומפרשו „כל זמן“.

(25) ירמ' כג, כד.

(26) אף שבכללות, בזה"ג, אי"ז ניכר כ"כ כבזמן הבית. שלכן הוצרך הכתוב לחזש, שגם אז „לא ירפך“ — מלהחזיק בך בידיו (ואתחנן ד, לא ופרש"י שם. וראה גם בחזקוני כו, מד. ואפילו בזה"כ — מה ששכינה עמם בזמן שהם טמאים, נאמר בסגנון של חידוש (רש"י אחרי טז, סז, מסעי לה, לד).

(27) ראה אסתר פ"י, יא. תנחומא תולדות ה.

די אידישע צער און צרות פאַרשאַפן
אים צער.³¹

אַבער מײַן פון דעם פּסוק (בפרשת-
נו) „ושב הוי' אליך“ לערנען אַרויס
רבּותינו, „שהשכינה שרוי' עם ישראל
בצרת גלותם“, אַז די שכינה אַליין איז
כביכול צוזאַמען מיט די אידן אין
גלות.³²

ה. עפ"ז ווערש אַבער די שאלה:
וויבאַלד אַז אויך דער אויבערשטער
איז „בצרת גלותם“, אויך ער איז,
כביכול, בגלות האומות, היינט ווי אַזוי
וועט ער אויסלייזן זיך צוזאַמען מיט
די אידן פון גלות — ס'איז דאָך אַ
סברא פשוטה און מען זעט עס במחש, אפילו אַ
בן חמש זעט עס, אַז „אין
חבש מתיר עצמו“?³³

אויף דעם זאָגט רש"י „וכשנגאלין
הכתיב גאולה לעצמו“: איידער דער
אויבערשטער האָט זיך אַריינגעשטעלט
אין גלות, האָט ער אַריינגעשריבן (וואָס
דאָס איז דאָך געווען איינמאַל — במד-
בר), אַז ווען עס וועט קומען דער זמן
פון „נגאלין“, ווען אידן וועלן דאַרפן
אויסגעלייזט ווערן פון גלות, זאָלן די
שרים (וועלכע הערשן אויף אידן מיטן
אויבערשטן כביכול) ניט האָבן קיין
דיעה:³⁴ אין דעם „ושב ה"א“, און דאָס

דעריבער זאָגט רש"י אַז דאָ מיינט
מען אַז אַנדער ענין „שהשכינה שרוי'
עם ישראל בצרת גלותם“, אַז ער איז
טאַקע כביכול אין דער ענגשאַפט פון
גלות — און דעריבער דאַרף זיין דער
„ושב ה"א את שבותך“.

ד. עפ"ז איז אויך פאַרשטאַנדיק
וואָס רש"י זאָגט „רבּותינו למדו מײַן
כו" — הגם עס איז אַ בפירוש'ער
פסוק (לכאורה) — „עמו אנכי בצרה“:
פון דעם פסוק „עמו אנכי בצרה“
ווייס מען³⁵ בלויז³⁶, אַז מצד דער
גודל החיבה פון אויבערשטן צו אידן,
איז ווען אידן געפינען זיך אין אַ צרה
ר"ל, ווערש אויך דעם אויבערשטן
דערפון ענג כביכול

[וואָס דעריבער האָט ער זיך באַוויזן
צו משה'ן „מתוך הסנה“ (א דאָרן וואָס
שטענעט) צו ווייזן, אַז ער איז זיך
משותף בצערם של ישראל:³⁷ — אים
מאַכן ענג און „שטעכן“ כביכול די
צרות פון אידן ר"ל];

אַבער דאָס וואָס אים מאַכן ענג די
צרות פון אידן, מיינט נאָך ניט אַז ער
איז אין גלות.³⁸ עס איז בלויז וואָס

(31) ולכן א"א לרש"י (שמות ג, ב)
לומר מכאן למדנו דעמו אנכי בצרה —
כי מפורש הוא בקרא — וכנ"ל ס"א.
(32) ובפרט ש"ל שם כפירוש המצודות
„אחי' עמו להצילו“.

(32*) בדוגמת מה שאמר משה „ישראל
שרויין בצער, אף אני אחי' עמהם בצער“
(רש"י בשלח יז, יב), ועי' האיסור לשמש
בשני רעבון (רש"י מקץ מא, ג וראה תענית
יא, א ושי"ן). ולהעיר מסנה' (מו, א) בשעה
שאדם מצטער שכינה מה לשון אומרת קלני
מראשי קלני מרועי.

(33) ומה שבגלות מצרים רמז הקב"ה
למשה רק הענין „עמו אנכי בצרה“ —
י"ל כי התקשרות הקב"ה בישראל באופן
כזה ששרוי עמהם בצרת גלותם, נתחדש
רק לאחר מית.

(34) ועפ"ז מובן גם מה שדוקא כאן
(משא"כ בפ' שמות שם) כותב רש"י
„כביכול“.

(35) ובדוגמת המלך בהיכלו ומצטער
מצרת בנו הנמצא בגלות, או יורה עס בנו
לגלות, או שגם טוחן עמו בבית האסורים.
(36) בברכות ה, ב, ושי"ן.

(36*) ועפ"ז יומתק מש"נ „אריבע מאות
שנה . . . ואחרי כן יצאו גו'“ (לך טו,
יגיד) אף שבכ"מ נאמר „הוצאתיך“ וכיו"ב.
ולכן גם בפ' בא (יב, מא) כשמתחיל „ויהי
מקץ גו'“ מסיים „יצאו כל צבאות“ (ולא
בפסוק שלאחריו „להוציאם“).

ו"ושב הוי' אליך", וייל ביי אַזאָ גרויסע און שווערע זאך איז קענטיק אַז דאָס טוט דער אויבערשטער אליין.

ו. אָבער דאָ שטעלט זיך אַ שאלה ביים בן חמש למקרא: אויב קיבוץ גליות איז אַ שווערע זאך, איז דאָך דאָס ניט פאַרבינדן מיט קיבוץ גליות פון אידן דוקא [ואדרבא: וויבאלד אַז אַלע אידן זיינען כאיש אחד יי, איז דער קיבוץ פון אידן גרינגער ווי דער קיבוץ פון גוים, להבדיל, וואָס זיי האָבן ניט קיין שייכות צווישן זיך ⁹¹].

היינט פאַרוואָס איז דער פסוק מד-גיש אַז דער "ושב" איז וייל "הוי' (איז) אלקיך"?

דערפאַר איז רש"י מאריך ומפרט און בריינגט דעם באַטרעפּענדעם פסוק: "גדול יום קיבוץ גליות וב-קושי כאילו הוא עצמו צריך להיות אוהו בידיו ממש איש איש ממקומו כענין שנאמר ואתם תלוטטו לאחד אחד בני ישראל (בא בני ישראל איז דאָ אויך דער ענין פון איש איש ממקומו ⁹²) ואף בגליות שאר האומות

מיינט רש"י מיטן לשון "הכתיב גאולה לעצמו", אַז ער האָט "אַריינגעשריבן" פאַר זיך אַ גאולה.

קען מען דאָך מיינען, וויבאלד אַז "הכתיב גאולה לעצמו" — איז בעת עס וועט קומען דער זמן הגאולה וועט פריער דער אויבערשטער אליין אַרויס-גיין פון גלות, און ערשט דערנאָך וועט ער אויסלייזן די אידן — איז רש"י מוסיף "שהוא ישוב עמהם": אַז דער "ושב הוי' אליך" וועט זיין — "את שבותך", צוזאַמען מיטן אומקער פון אידן יי, און כל זמן עס וועט ניט נשלם ווערן דער קיבוץ גליות פון אַלע אידן (אפילו ווען בלויז איין איד וועט נאך זיין אין גלות) — איז "שכינה שרוי' עם ישראל בצרת גלותם".

ו. לאחר־י כל הנ"ל, איז נאָך ניט מובן: הן אמת אַז מצד דעם וואָס "שכינה שרוי' עם ישראל בצרת גלותם" קומט אַרויס אַ חילוק אויך אין דער גאולה [אַז דער אויבערשטער וועט זיך צוריקקערן פון צרת גלות] — דער חידוש-ענין איז דאָך אָבער בעיקר שייך צום גלות. היינט פאַר-וואָס זאָגט עס דער פסוק ביי דער גאולה — "ושב גו' שבותך"?

דערפאַר איז רש"י ממשיך "ועוד יש לומר" — אַז מיט דער אויסשפּראַך "ושב הוי' אליך" מיינט דער פסוק צו זאָגן נאָך אַן ענין ⁹³ — וואָס איז נוגע (בענין הגאולה) צו קיבוץ גליות: וויבאלד אַז דער קיבוץ פון אַלע אידן פון אַלע ערטער פון גלות איז אַ שווערע זאך, דעריבער שטייט דאָ

(39) ראה רש"י ויגש מו, כו.
(40) כי רק בבניי — "הוי' אלקיך". אלא שמ"מ איז מספיק, כי עיקר הענין מה שנרמז ב"ושב" (ולא "והשיב") — שהקב"ה עצמו ישיב את שבותך, הוא בנוגע לכללות ישראל [ומה שנאמר "הוי' אלקיך את שבותך" בלשון יחיד, הוא בנוגע ל-כללות עם ישראל, וכמו "הפיצך" שלאח"ז — שהרי באיש אחד אין שייך הפצה — אלא שכולל גם היחיד "נדחך בקצה הי-שמים"], וממה שנאמר "ושב הוי' אליך" (שמה שהגאולה תהי' באופן ד"ושב" (ולא "והשיב") הוא לפי ש"הוי' (הוא) אלקיך", מוכרח לומר ש(גם) עיקר הענין שהכתוב מרמז ב"ושב" הוא רק לבני ישראל, ולכן מפרש רש"י שעיקר הענין הנרמז ב"ושב" הוא ש"שכינה שרוי' עם ישראל בצרת גלותם

(37) וי"ל, שגם מטעם זה מעתיק רש"י התיבות "את שבותך".

(38) אבל אינו שולל את פירוש הראשון, שלכן כותב "ועוד י"ל" (ולא "דבר אחר" או כיו"ב — כרגיל בפרש"י בכ"מ).

הטבע וכיו"ב. און דאס וואס דער רמב"ם זאגט אז אויף דצ"ח איז קיין השגחה פרטית ניטא, מיינט ער עס בנוגע צו די השגחה העליונה שבבחי' גילוי.

ועפ"ז איז פאָרשטאָנדיק וואָס דוקא ביי אידן איז "אוחז בידיו ממש איש איש" — אע"פ אז אויך "בגליות שאר האומות" איז זיכער דא השגחה ווער פון זיי עס זאל נגאל ווערן ובאיזה אופן, ווייל די השגחה וואָס איז פאָראַן אויף די אישים פרטים פון די אומות — איז בהעלם בלבושי הטבע בדוגמת ווי די השגחה אויף דצ"ח, וואָרום עס איז דאָך "אתם קרוין אדם ואין אוה"ע קרוין אדם",

ובמילא בשעת מען רעדט וועגן "ושב" אָדער "ושבתי" וואָס ווייזט אויף אַ פעולה אין וועלכער עס איז ניכר בגלוי אז דער אויבערשטער טוט איר (כנ"ל סו"ס ו') איז פאָראַן אַ חילוק: דער "ושבתי" ביי "בני עמון", איז בלויז בנוגע די כללות האומה. משא"כ ביי אידן, איז דער "ושב" אויך בנוגע צו יעדער אידן באַזונדער (ווייל ביי יעדער אידן בפרט, איז "הוי" אלקין" לשון יחיד) — "אוחז בידיו ממש איש איש". . . תלוקטו לאחד אחד בני ישראל.

בא אידן איז דאָ השגחה פרטית אַלעמאַל, אויך בזמן הגלות — אָבער דאָמאַלס דאָרף מען אַנקומען צו התבוננות בשכלו אָף דערקענען עס אין דעם חשך הגלות, משא"כ בזמן הבית ובענין הגאולה.

וואָס דערפאַר איז בענין הגאולה

מצינו כן שנאמר ושבתי את שבות בני עמון" (וואָרום ס'איז גדול כו' (דאָרף זיין) הוא עצמו) — ותו לא (ניט תלוקטו לאחד אחד).

ה. מען דאָרף נאָך אָבער פאַרשטיין: אַלע ענינים זיינען דאָך ב"ה השגחה פרטית. קומט דאָך אויס, אז אויך "בגליות שאר האומות" (לדוגמא ביי גלות בני עמון הנ"ל) איז פאָראַן אַ השגחה פרטית (ד.ה., ניט נאָר אז דער פאָלק (עמון) בכלל זאל זיך אומקערן פון גלות, נאָר אויך), וועלכע מענטשן פון פאָלק (עמון) זאלן נגאל ווערן ובאיזה אופן, און וויבאַלד אַזוי, קומט דאָך לכאורה אויס, אז דער "אוחז בידיו ממש איש איש" דאָרף זיין אויך "בגליות שאר האומות"?

וועט מען עס פאַרשטיין ע"פ הידוע וואָס עס שטייט אין חסידות, אז דאָס וואָס דער רמב"ם זאָגט "אז השגחה פרטית איז נאָר אויפן מין האדם — איז עס קיין סתירה ניט צו שיטת הבעש"ט" אין השגחה פרטית אז עס איז אויך אויף דומם, צומת און חי

— ווייל אין דער השגחה העליונה, זיינען פאָראַן בכללות צוויי אופנים: (א) ווי זי איז בגילוי, און (ב) ווי זי איז מלובש בהעלם אין לבושי

כו'. אלא שיש גם רמז נוסף בהכתוב (ראה לעיל הערה 38), בנוגע להגאולה — "ושב גוי" (ראה לעיל סעיף ד').

(41) ד"ח יג. א.

(42) מו"נ ח"ג פ"ז.

(43) ראה לקו"ד ח"א ע' 166 ואילך.

היום יום ע' קח. ובכ"מ.

וידועה הראי' מוכחת ע"ז שאמר אדה"ז ממחז"ל כי הוי חזי שלך אמר משפטיך גוי (חולין סג א ובפרש"י שם) — הובאה ברשימות הצ"צ על התהלים (לו, ז). וראה לקו"ש ח"ז ע' 63 ואילך.

(44) ראה מו"נ שם פ"ח.

(45) יבמות סא, רע"א.

(46) ראה פסיקתא דר"כ פיסקא בחזש השלישי (קרוב לסופו): עמי הדבור מדבר.

די גאולה פון בחי' עיקר שכינה יי, וואס איז העכער פון התחלקות — וועט זיין ערשט דאן ווען אלע אידן וועלן נגאל ווערן.

און ווי רש"י איז מרמז "וכשנגאלין הכתיב גאולה לעצמו", אז די גאולה "לעצמו" (עצמות), וועט זיין "כשנגאלין" (לשון רבים) — ווען אלע אידן וועלן אויסגעלייזט ווערן. און ווי ער איז מדגיש אויך מיטן לשון "שהוא ישוב עמהם", כנ"ל סו"ס ה'.

י. און דעם ענין איז רש"י מרמז מיט זיין לשון "וכשנגאלין הכתיב גאולה לעצמו". דלכאורה: די גאולה פון אידן וועט מען דאך זעען אז עס איז דורך ה' בגלוי — כמפורש בכ"מ און ווי רש"י זאגט (אין דעם "ועוד י"ל") "אוחז בידיו ממש איש איש" — איז פארוואס זאגט ער דעם לשון "וכשנגאלין" (ניט "וכשגאלין") וואס ווייזט אז זיי וועלן נגאל ווערן כאילו בדרך ממילא?

איז דער ביאור אין דעם

— ע"ד המבואר יי אז די בריאה ווי זי גייט דורך שם אלקים איז "ברא אלקים", אבער פון "הוא" הי' נעלם ונסתר — איז "ציוה ונברא":

אין דער מדריגה וועלכע איז פאר-בונדן מיט יעדער אידן באזונדער איש איש ממקומו, קומט עס דורך "בידיו כו", ובמילא זעט זיך דער "אוחז". משא"כ אין "הכתיב גאולה (ל)עצמו", וואס ווייזט אויף עצמות, וואס דאס וועט זיין כשנגאלין — בשלימות

"בידיו ממש" (אן קיין העלם), אבער דאס וואס בומן הגלות "לא ירפך" — איז דאס "בידיו" סתם.

און דאס איז אויך דער דיוק "ממש" — ווייל "אוחז בידיו", מלובש אין לבושי הטבע איז דא אויך ביי בני עמון, אבער ניט "ממש".

ט. ובדרך "יינה של תורה":

ע"פ הנ"ל איז נאך אלץ שווער: וויבאלד אז ביים קיבוץ גליות פון אידן, איז למעלה נוגע יעדער איד באזונדער, איז דאך פארשטאנדיק, אז ביז דער לעצטער איד וועט נגאל ווערן — געפינט זיך די שכינה כבי' "בצרת גלותם". ובמילא, ווערט דאך ווייטער די שאלה: ווי אזוי וועט דער אויבערשטער גואל זיין אידן באופן פון "אוחז . . איש איש": בעת ער איז "אוחז בידיו ממש" דעם ערשטן אידן אויף ארויסנעמען אים פון גלות באופן פון "ושב את שבותך" — גייט ער דאך ארויס צוזאמען מיט אים פון גלות?!

מוז מען זאגן, אז די מדריגה אויף וועלכע עס שטייט "אוחז בידיו ממש איש איש", איז א הארה מצומצמת ופרטית, וואס איז פארבונדן און ווערט נתחלק יי, כביכול צו יעדער אידן בא-זונדער. און דעריבער איז שייך אז די הארה פרטית וואס איז פארבונדן מיט דעם פרטיות/דיקן אידן (וועלכן ער איז אוחז בידיו ממש) זאל ארויס-גיין פון גלות — אע"פ אז אנדערע אידן זיינען נאך אין גלות יי. משא"כ

46* וע"ד הנפש השנית שבכא"א "חלק אלקה ממעל ממש" (תניא רפ"ב, וראה הגהות הצ"צ שם. אנה"ק ס"ו, ובכ"מ).
47 ויתירה מזה, וע"ד באנה"ק ס"ד (קה, סע"ב): לכללות ישראל כו' וכן כל ניצוץ פרטי כו'.

48 ראה ד"ה כאתי לגני תשי"א פ"א ובהגסמן שם.

49 לקו"ת שה"ש יד, ג. ד"ה ע"כ יאמרו המושלים תרצ"א רפ"ד, ובכ"מ.

קען ער דאך טראכטן ביי זיך:
 „יענער“ איז דאך בתכלית השפלות,
 ביז אַז ער שטייט נאך אין גלות.
 און „ער“ איז בתכלית המעלה —
 ער איז שוין „גרייט“ צו דער גאולה
 — היינט פאַרוואָס זאָל זיין גאולה
 זיין פאַרבונדן און תלוי אין יענעם?
 — זאָגט אָבער דער פסוק גלייך
 בתחילת הסדרה, אַז אפילו דער
 „נצבים“ פון „ראשיכם“, קען קומען
 דוקא לאַחרי דעם וואָס „אתם נצבים
 היום כלכם“, וואָס אין „כלכם“ ווערט
 דאָך נכלל אפילו דער „חוטב עציך
 ושואב מימך“.

און בשעת מען גייט מיט דעם
 סדר, האָט מען די הבטחה אַז „אתם
 נצבים היום — זה יומא דינא רבא
 (ראש השנה)“, אַז מען איז נצבים⁵³
 וזוכים בדין⁵⁴, און מען באַקומט אַ
 כתיבה וחתומה טובה לשנה טובה
 ומתוקה — כולל, שנת גאולה⁵⁵, אַז
 עס וועט זיין „ושב הוי' אלקיך את
 שבותך“, אַז דער אויבערשטער אַליין
 וועט אַרויסנעמען פון גלות יעדער
 אידן — ואתם תלוטו לאחד אחד
 בני ישראל — בקרוב ממש.

(משיחת ש"פ נצוי תשכ"ז)

(53) וע"ד פרש"י (וישב לו, ז) „נצבה,
 לעמוד על עמדה“.

(54) ראה תורת הבעש"ט בהיום יום ע'
 צ'.

(55) שגם זה נכלל בפירוש נצבים —
 מלשון „ומלך אין באדום נצב מלך“ (מ"א
 כב, מח) — שר ומושל (בארוכה אוה"ת
 עה"פ ע' ארא ואילך).

הגאולה דכלל ישראל⁵⁶ — מצד דער
 מדינה, וועט זיין „נגאליך“ אין אַן
 אופן פון כאילו בדרך ממלא.

יא. נאך אַן ענין איז מרומז אין
 פרש"י דידן:

אע"פ אַז דער „וכשנגאלין הכתיב
 גאולה לעצמו“ וועט זיין לאַחרי ווי
 עס וועט נשלם ווערן דער „אוחז
 בידיו ממש איש איש ממקומו“ —
 פונדעסטוועגן זאָגט רש"י פריער דעם
 ענין „וכשנגאלין כו'“ און ערשט
 דערנאָך ברענגט ער דעם „אוחז
 בידיו כו'“, ווייל די גאולה פון כלל
 ישראל, זי איז די סיבה⁵⁷ וואָס וועט
 ברענגען דעם „אוחז בידיו ממש איש
 איש“⁵⁸.

און דערמיט גיט רש"י אַרויס אַ
 הוראה אין עבודת ה': בשעת אַ איד
 וויל אַרויסגיין פון זיין אייגענעם
 „גלות“, דאָרף ער זעען און טאָן כל
 התלוי בו אַז אַלע אידן זאָלן אויך
 אַרויסגיין פון „גלות“.

(50) וע"ד „העולה על כולנה“ דשער
 היחודה"א רפ"ב.

(51) ועפ"י יומתק מה שגם גבי „איש
 איש“ כותב רש"י „כאילו הוא עצמו אוחז
 כו'“ — כי [נוסף למאמר הבעש"ט שאהבת
 הקב"ה לכל אחד ואחד מישאל היא יתירה
 מאהבת הורים זקנים לבן יחיד] הגאולה
 ד„איש איש“ היא ההתחלה והאופן דגאולת
 כלל ישראל.

(52) ועד"ז הוא גם בכא"א גופא, שבי
 תחלה היא פריית עצם הנשמה (בחי' ציון)
 שלמעלה מהתחלקות; אח"כ — של כחות
 הגלויים („איש איש“); ואח"כ — גם של
 הנה"ב והגוף המשתתפים בחיצוניות לאוה"ע
 (שבות בני עמו).

נצבים ב

ברכתו של הקב"ה, בשבת מברכים
חדש השביעי שהוא המושבע והמש-
ביע¹ ברוב טוב לכל ישראל על כל
השנה.

ב. פון דעם איז פארשטאנדיק, אז
אויך חודש תשרי, כאטש "הקב"ה ב"
עצמו מברכו², ווערט אבער אויך די
ברכה נמשך דורך אידן³, דורך דעם
וואס אידן לייענען אין דעם "שבת
מברכים חדש השביעי" פרשת אתם
נצבים.

דער חילוק איז נאָר, וואָס ביי די
אנדערע חדשים, קומט די ברכה גופא
פון אידן, אז אידן זאָגן און בענטשן
"יחדשהו הקב"ה כו' לחיים ולשלום
לששון ולשמחה לישועה ולנחמה כו'",
און ביי חודש תשרי איז די ברכה
גופא ברכתו של הקב"ה, אבער בכדי
אז ברכתו של הקב"ה זאל נמשך
ווערן למטה⁴, טוט זיך דאָס אויף
דורך דעם וואָס אידן לייענען פרשת
אתם נצבים.

ג. בכדי צו פארשטיין וואָס אויך
ביי חודש תשרי דארף מען אָנקומען
צו דער עבודה פון אידן — הגם אז
"הקב"ה בעצמו מברכו" — דארף מען
פריער מבאר זיין דעם אויבנגעבראכטן
לשון פון בעש"ט "החדש השביעי ש"
הוא החדש הראשון לחדשי השנה כו'".

א. דער טעם פארוואָס מען זאָגט
ניט ברכת חודש תשרי אין דעם שבת
שלפניו, אזוי ווי מ'טוט דעם שבת
פאר אלע אנדערע חדשים¹ — האָט
געזאָגט דער אַלטער רבי, אז ער האָט
געהערט פון מגיד אין נאָמען פון דעם
בעש"ט², וז"ל:

"החדש השביעי שהוא החדש ה'
ראשון לחדשי השנה, הקב"ה בעצמו
מברכו בשבת מברכים שהוא השבת
האחרון לחודש אלול, ובכח זה ישראל
מברכים את החדשים י"א פעמים
בשנה".

אין וואָס באַשטייט ברכתו של
הקב"ה אין דעם "שבת מברכים" פון
חודש תשרי — איז דער בעש"ט
ממשיך:

"כתיב אתם נצבים היום, דהיום קאי
על ר"ה³ שהוא יום הדין, וכמ"ש⁴
ויהי היום גו' ותרגם והוה יום דינא
רבא, ואתם נצבים קיימים ועומדים⁵,
והיינו שזוכים בדין, ובשבת שלפני
ר"ה שהוא השבת האחרון לחדש אלול
קורין אז פרשת אתם נצבים⁶, דוהו

(1) להעיר לכללות המדובר לקמן —
שתי פעמים מברכים את החודש: בשבת
שלפניו — בתורת מנהג* ובכללות, במוסף
ר"ח — בברכה בשם ובפרטות.
(2) קובץ מכתבים לתהילים אהל יוסף
יצחק — ע' 193 (אג"ק אדמו"ר הרי"צ ח"ג ע' תל).
"היום יום" כה אלול.

(3) ראה פנחס רוא ס"פ נצבים. לקו"ת
ר"פ נצבים.

(4) איוב ב, א.

(5) ראה נחומא ר"פ נצבים.

(6) תוספות מגילה לא, סע"ב. שו"ע
או"ח סתכ"ח, ס"ד. לקו"ת שם.

(* וצ"ע מתי נזכר לראשונה מנהג זה
ואם נתקבל בכ"מ.

(7) ראה ויק"ר פכ"ט, ח. הערות לתניא
ע' נח.

(8) ועפ"י יש לבאר ג"כ מה שתקנות
כ"ק מו"ח אדמו"ר בנוגע לשבת מברכים
— אמירת תהלים והתעודות הם גם בשבת
שלפני ר"ה.

(9) גם יש לומר שזה נוגע להברכה
עצמה, כדלקמן ס"ג.